Kan Davası Kıskacından Tarihi Kurtarmak İçin Başbakan'ın Taziyesi

Yasin Aktay

Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın 24 Nisan'dan önce 1915 olaylarına ilişkin yaptığı açıklama hem Türkiye'de hem de uluslararası toplumda ciddi bir yankı buldu. Başbakan'ın yaptığı açıklama birçok kimse tarafından önemli bulunurken bazı araştırmacılar Türkiye'nin 1915 olayları dolayısıyla "özür dilemek" için çok geç kaldığını savundular. Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınır hâlâ kapalı. Ak Parti iktidarı döneminde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşebilmesi için atılan adımlar Türk dış politikasının tarihsel yönelimleri açısından dönüştürücü nitelikteydi. Türkiye ve Ermenistan arasında 2010 yılında ilişkilerin normalleştirilmesi amacıyla imzalanan protokoller her iki ülkenin Meclis gündemine henüz alınabilmiş değil ancak bu protokollerin imzalanabilmiş olması dahi devletin geleneksel refleksleri üzerinde Ak Parti'nin yarattığı dönüştürücü kapasiteyi ortaya koyma açısından önemsenmeli. Türkiye'de oturma ve/veya çalışma izni olmaksızın bulunan 50000'in üzerinde Ermeniye yönelik hükümetin pratiği de sorunun çözümü için sorumluluk alındığının en belirgin göstergesi.

Başbakan Erdoğan'ın 1915 Olaylarına yönelik yaptığı açıklamalar, Ermenistan'la ilişkilerin normalleşebilmesi Türk dış politikasında yaratılan dönüştürücü etkinin çok daha ötesinde "devrimsel" bir niteliğe sahip. Bu tespiti daha sağlıklı analiz edebilmek için Türkiye'nin Ermeni meselesi konusunda resmi tezlerinin derli toplu biçimde aktarıldığı Kamuran Gürün'ün çalışmasına verdiği isimle ifade edersek Türkiye'nin "Ermeni Dosyası" ile hesaplaşması/yüzleşmesi tarihinin de hatırlanması/ele alınması gerekmektedir. Kurucu iradenin Ermeni meselesine

yaklaşımı, Erken Cumhuriyet dönemindeki yaklaşımlar ele alınmaksızın Başbakan Erdoğan'ın açıklamasının nereye isabet ettiğini değerlendirmek oldukça zor.

1915'te Osmanlı Devleti'nin tehcir kararı almasının ardından müttefik devletler Rusya'nın bastırmasıyla bir deklerasyon yayınlayarak *"Türkiye'nin insanlığa ve uygarlığa karşı işlediği bu yeni cinayetler karşısında Müttefik Hükümetler (...) Osmanlı Hükümetinin bütün üyelerini ve onların bu katliamlara karışan ajanlarını kişisel olarak sorumlu tutacaklarını"* ilân ettiler. Henüz I. Dünya Savaşı sona ermeden ABD Başkanı Wilson'ın ilân ettiği ve savaş sonrası düzenin temelini oluşturacak olan 14 Nokta içerisinde iki başlık Osmanlı Devleti (ardılı Türkiye) ve Ermeni meselesini doğrudan ilgilendiriyordu. Wilson'ın 5. noktasına göre "Sömürgelerin bütün talepleri serbest, açık görüşlü ve tümüyle tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı, bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde ilgili halkların çıkarlarıyla egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşıması ilkesine kesinlikle uyulmalıdır. 12. nokta ise "Bugünkü Osmanlı Devleti'ndeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öbür uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliği ile özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır." ifadesi yer almaktadır.

Savaş sonrasında Wilson ABD Başkanlığından ayrılmasına rağmen yeni dönem Wilson Prensiplerinin üzerine inşâ edildiği için kurucu kadroların en önemli sorunlarından birisi Ermeni meselesi oldu. I. Dünya Savaşı'nı sona erdirecek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşması olacak metni müzakere etmek için Lozan'a giden Türk heyetine gündeme gelmesi halinde masadan çekilmeleri için verilen talimat iki konuyu içeriyordu: Kapitülasyonlar ve Ermeni meselesi. Neticede imzalanan Lozan Antlaşmasında da azınlıklar etnik mensubiyetlerine göre değil dinsel mensubiyetlerine göre belirlendi ki buna göre Türkiye'de Müslüman olmayan herkes azınlık olarak kabul edildi. Bununla birlikte Lozan Antlaşması hem azınlıklara hem de Türkiye Cumhuriyeti içerisinde bulunan diğer farklı gruplara önemli haklar sağlıyordu. Ancak kurucu kadroların hem içerden hem de dışarıdan tehdit algısı ile şekillendirdiği, mütecessim halini CHP iktidarı döneminde uygulanan Varlık Vergisi ile gördüğümüz paranoyak devlet pratiği Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme sürecinin de temel motivasyonlarından birisini sağladı. Lozan Antlaşması ile gayrimüslim vakıfların mal varlıkları, ibadet ve inanç hürriyetleri güvence altına alınmışken Türkiye Cumhuriyeti yaklaşık 80 yıl boyunca bu hakları ihlâl etti. 80 yıllık devlet pratiğini dönüştürerek gayrimüslim vakıflara mallarını iade eden Ak Parti iktidarını 80 yıllık hatadan sorumlu tutmak nasıl hak bilmezlikse aynı devletin Ermeni meselesi dolayısıyla 80 yıllık uygulamasından Ak Parti'yi sorumlu tutmak da aynı derecede hak bilmezlik, hatta had bilmezliktir.

Soykırım Tartışması Dipsiz Kuyu

Soykırım kavramının mucidi Yahudi asıllı bir hukukçu olan Raphael Lemkin'dir. Lemkin NAZi rejiminin Yahudilere, Çingenelere, komünistlere ve diğer bazı gruplara uyguladığı şiddetin ve gerçekleştirdiği kırımların etkisi ile *"genocide"* kavramını geliştirmiştir. Ancak soykırım kavramı üzerinde hem uluslararası hukukçular hem de siyaset bilimciler henüz ortak kabuller geliştirememişlerdir. Uluslararası ilişkiler disiplininin yükünü çeken ülke olarak nitelendirebileceğimiz ABD'de üniversitelerde karşılaştırmalı jenosit kürsülerinin kurulması aslında tek düze bir soy kırımdan bahsedilemeyecek olmasının en önemli göstergelerinden birisi olarak kabul edilmelidir. Siyaset biliminde yazarlar arasında devamlı tartışma konusu olan "soykırım nedir, hangisi soykırımdır" gibi sorulara tek bir yanıt verilememiş olması da hatırda tutulması gereken önemli bir husustur. Örneğin realist siyaset bilimciler Ruanda'da gerçekleşen olayların dünya üzerinde her zaman gerçekleşen ve gerçekleşebilecek türden olaylar olduğunu düşünmektedirler.

Dolayısıyla iki toplum arasındaki meseleyi spekülasyona bu kadar açık bir kavram üzerinden tartışmak iki toplum arasında ilişkilerin yeniden kurulmasına hizmet etmek yerine soykırım adı altında "kamusal kan davası"nın derinleşmesine sebep olacaktır. Diğer taraftan soykırım sözcüğünün her geçen gün "modern bir tabu ya da sivil din pratiği" haline geliyor olmasının da altı çizilmelidir. Her ne kadar tarihsel gerçeklikle örtüşmeyen iddiaların sahibi olsa da, Yahudi soykırımının ticari bir meta haline dönüştüğünü söyleyen David Irwing'in hapis cezasına çarptırılması, Ermeni soykırımı yoktur diyen Doğu Perinçek'in Fransa ve İsviçre'de hapis istemiyle yargılanması soykırım sözcüğü etrafında oluşan halisünasyonu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Tarih Kan Davası Mantığıyla/Algısıyla Okunamaz

Başbakan Erdoğan'ın 23 Nisan tarihinde 1915 yılında yaşananlardan dolayı hayatını kaybeden Ermeniler için yayımladığı taziye mesajı beklenebileceği gibi her kesimde ezber bozucu bir etki yaptı. Tartışmanın tamamen ezberlerle yürüdüğü bir ortamda, doğal olarak siyasetten eser olmaz. Herkes ezberleriyle sabitleştirdiği konumunu pekiştirmeye, onu tahkim etmeye bakarken, bunun karşı tarafın üzerinde hiç bir etkisi olmaz. Belki tek etki ezberi daha güçlü olandan ziyade, ezberinden bağımsız olarak siyasi veya maddi konumu güçlü olanların diğerleri üzerindeki yaptırım gücünden doğar.

Erken Cumhuriyet döneminde oluşan algının yaklaşık 80 yıl boyunca devam etmesi Türkiye'nin içerde ve dışarıda güçsüz olmasından kaynaklanmaktaydı. Bugün için Türkiye bu tür ezberler üzerinden kendisine yaptırım uygulanabilecek bir ülke olmaktan uzaktır. Konunun diğer tarafları ise zaten bu ezberden

kendilerine bir tür konfor üretmiş oldukları için konumlarına nihai olarak etki edecek bir gelişmeden nispeten muaf durumdadırlar. Oysa bu ezberlerin ürettiği bazı duygular da vardır ki, bu duygular insanı zehirliyor. Bu zehirle uzun süre yaşanmaz. Hrant Dink'in Diaspora'daki kendi soydaşlarını tam da bu konuda uyarmak üzere sarf ettiği sözler, Türk nefretinin onların kanlarında bir zehre dönüşmüş olduğu yönündeki sözler, ne yazık ki, hedef kitlesi üzerinde bir etki yapmadan önce Türkçeyi 'çok bilmiş' yargı mensuplarımızın bekçi radarlarına takılıp etkisiz hale getirildi. Oysa Hrant Dink de herkesin kendi zehirleyici konforuna kapıldığı bir anda halklar arasında bir diyaloğu başlatmaya ve insanı zehirleyen ezberlerden kurtulmaya davet ediyordu.

Bugün Erdoğan'ın bu davetinin ezber bozucu olması aslında sadece böyle bir taziyenin resmi bir mevkiden daha önce yapılmamış olmasından dolayıdır. Yoksa hem Erdoğan hem de liderliğini yaptığı AK Parti camiası genel olarak bu konuda baştan itibaren farklı bir yaklaşım içinde olmadı. 1915 olaylarında yaşanan olaylardan dolayı hayatını kaybeden Ermeniler Osmanlı devletinin vatandaşlarıydı. Bir çoğunun hayatlarını kaybetmesine yol açan tenkil işleminde yerleştirildikleri yer de o zamanlar yine Osmanlı topraklarıydı. Bu toprakların büyük bir kısmı da Mondros Mütarekesi imzalandığında Osmanlı hakimiyetindeydi. Şayet Osmanlı 1. Dünya Savaşı sonrasında parçalanmamış olsaydı, bugün o tenkil edilmiş Ermeniler (Avrupa veya Amerika'ya gidenleri hariç) yine Türkiye sınırlarında kalmış olacaktı. Böylece Türkiye vatandaşı insanlar olmaya devam edecek ve muhtemelen yaşadıklarıyla ilgili mağduriyetlerini doğrudan kendi devletlerinden telafi etme yoluna gideceklerdi.

Nitekim henüz devletin Osmanlı olduğu bir dönemde yaşananların bir çoğunun hesabının görüldüğünü, mahkemelerde tenkil işleminde kastı aşan davranışlarından dolayı bir çok kişinin İstanbul'da idam edildiğini de biliyoruz. 1919 yargılamaları İttihat-Terakki sonrası gelen hükümetin bütün kusurları İttihat-Terakki üzerine yıkma girişimi olarak yorumlanabilir belki. Onun için İttihat -Terakki hükümetinin de 1916'da Ermeni Tehciri uygulaması esnasında görevin kötüye kullanılması ya da değişik gerekçelerle sorumluları yargıladığını da belirtmeden geçmeyelim. 1915-1916 yıllarında çalışan soruşturma ve yargılama komisyonları binlerce kişiyi yargıladı. Bu konuda elimizde sağlam istatistikler bulunmaktadır. Buna göre:

Amasya:2, Ankara: 148, Bitlis: 29, Canik: 89, Diyarbakır: 70, Eskişehir: 29, Halep: 56, Hüdavendigar: 21, İzmit: 28, *Kayseri: 146, Konya: 16, Mamurat'ul-Aziz: 249, Niğde: 8, Sivas: 579, Suriye: 27, Urfa: 170* kişi yargılandı (toplam 1673). Tahkikatlar neticesinde *67 İdam cezası, 524 Hapis cezası, 68 Kürek, para, kalebent, pranga, sürgün cezası, 227 Berat ve yargılama reddi* kararı verilirken *109 Mahkeme* ise 1916 itibariyle devam etmektedir.

Bu arada yeri gelmişken, Ermeni örgütlerinin kendi tek taraflı yargılamalarıyla olaydan sorumlu gördükleri bütün Osmanlı devlet ricalini suikastlar yoluyla katletmiş olduklarını hatırlatalım. Bunlar arasında Sadrazam Said Halim Paşa, Sadrazam Talat Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa gibi kimseler bulunmaktadır.

Erdoğan'ın yayımladığı mesajın bence en çarpıcı yönü, tarihe mal olmuş olaylar hakkında bugünün hesaplarından yola çıkarak bir yargı vermenin kendiliğinden haksızlığına dairdir. I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce ve sonrasında Balkanlardan çok daha feci bir biçimde tehcir edilen veya doğrudan katliamlara maruz bırakılan Müslüman Türklerin bugün hiç hatırlanmıyor olması, onların yaşadıklarının daha az trajik olmasından ileri gelmiyor. Bütün bir Balkan coğrafyasında yaşanan benzer hadiselerin toplamında milyonlarca insan aynı şekilde katledilmiştir, ama onların davasını kimse gütmüyor. Kimse Bulgaristan'dan, Yunanistan'dan veya Makedonya'dan tehcir edilen veya yerinde katledilen insanları doğru dürüst hatırlamıyor bile. Ama dönüp bakıldığında herkes orada aynı türden şeyler olduğunu takdir edecektir.

Ermenilerin yaşamış olduğu acıyı elbette ki hafifsemeyi veya yok saymayı gerektirmeyecek bu hatırlatmayı, tarih yazımının doğasına dikkat çekmek için yapıyorum. Tarih elbette ki her zaman bugünden yazılan bir şeydir. Geçmişi aydınlatmaya dönük bir işlevi genellikle yoktur. Bugünden alınmış siyasi mevzilerin desteklenmesiyle ilgilidir. Onca katliam arasından sadece Ermenilere yapılanının bugün tarihsel tartışmanın da dışına çıkarılarak mutlak bir hükme dönüştürülmesinin tarihle değil siyasal mücadeleyle bir ilgisi vardır. Bu konudaki yol gösterici ilkelerden birisi, kimseye başka kimsenin günahının yüklenemeyeceğidir. Bu şiar dolayısıyla Müslümanlar kan davasını ayaklarının altına almış bir peygamberin tavsiyesine uydukları için kendilerine yapılmış olanların davasını sonraki nesillere bırakmamayı bir istidada dönüştürmüşlerdir.

Başbakan'ın şu ifadeleri biraz da kan davasını cahiliye adeti sayan bir bilinçle sarf edilmiştir: 'Bugünün dünyasında tarihten husumet çıkarmak ve yeni kavgalar üretmek kabul edilebilir olmadığı gibi ortak geleceğimizin inşası bakımından hiçbir şekilde yararlı da değildir.' Özellikle bu konuda yaşanmış olanları parlamento kararlarıyla tartışmaya kapatmaya çalışan işgüzarlığı anlamak mümkün değil. Bu işgüzarlığın 1915 yılında Ermenilerin yaşadıklarından bugün acı duyuyor olduklarına de kimseyi inandıramazlar. 100 yıl önce yaşanmış hadiseler kim hangi delili gösterirse göstersin bir mahkeme değil tarih konusudur. Tarih ise her zaman tartışmaya açık bir alandır. Tartışmaya açıldığı anda orda tarih değil, ya tek taraflı mutlaklaştırılmış bir itikat veya bundan türetilen bir kan davası vardır. İkisi de birbirinden zehirleyicidir.

Her halükarda Başbakan'ın hayatını kaybetmiş olanlardan dolayı Ermenilerin yaşayan torunlarına taziyesini bildirmesi, bu zehirleyici itikattan özgürleşme yolunda önemli bir adımdır.